

УДК 351.504

РОЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

А. О. Майстренко

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, спеціальність «Державна служба»,
навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Науковий керівник – PhD, доцент С. Б. Паладійчук

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті аналізується стан публічного управління в сфері екологічної безпеки в Україні, акцентуючи увагу на важливості екологізації цього управління на регіональному рівні. Розглянуто основні проблеми та виклики, що стоять перед регіональними екологічними інспекціями. Зокрема, розглядається формування екологічної свідомості суспільства як ключового інструмента для забезпечення сталого розвитку територій. Досліджуються механізми публічного управління в охороні навколишнього середовища, а також роль суспільства та нормативно-правових актів у новій екологічній політиці. Визначається, що екологізація передбачає реалізацію заходів для покращення результатів у всіх сферах при збереженні якості навколишнього середовища. Актуалізується необхідність посилення організаційного механізму у світлі воєнних руйнувань, що потребують термінового відновлення, та пропонується обговорення можливостей подальшого розвитку цього механізму.

Ключові слова: публічне управління, державна екологічна політика, екологічна безпека, регіональний рівень, державний контроль, екологічна інспекція.

The article analyzes the state of public administration in the field of environmental safety in Ukraine, emphasizing the importance of the ecologicalization of this management at the regional level. It addresses the main problems and challenges facing regional environmental inspections. In particular, the formation of environmental awareness in society is considered a key tool for ensuring sustainable development of territories.

The mechanisms of public administration in environmental protection are explored, along with the role of society and regulatory legal acts in the new environmental policy. It is determined that ecologicalization involves the implementation of measures aimed at improving outcomes across all sectors while preserving environmental quality. The necessity of strengthening the organizational mechanism is highlighted in light of the war-related destruction that requires urgent restoration, and discussions on the possibilities for further development of this mechanism are proposed.

Keywords: public administration, state environmental policy, environmental safety, regional level, state control, environmental inspection.

Забезпечення екологічної безпеки є ключовим завданням для держави в умовах сучасних екологічних викликів, особливо на регіональному рівні, де ця проблема набуває особливого значення через специфіку природних умов, наявність великих промислових зон та рівень урбанізації. Ефективне публічне управління у сфері екологічної безпеки потребує комплексного підходу, що включає не лише державний нагляд, але й активну взаємодію з місцевими громадами та громадськими організаціями. У контексті актуалізації проблем публічного управління сталим розвитком важливим завданням є створення ефективної системи регулювання для забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні.

Провідну роль у цьому процесі відіграють державні, регіональні та місцеві органи управління, які забезпечують управління екологічним розвитком через розробку та реалізацію як державної (національної), так і регіональної екологічної політики. Актуальним залишається питання визначення критеріїв ефективності публічного управління у цій сфері та необхідність впровадження дієвих механізмів реалізації відповідних політик.

Сучасні дослідження ролі публічного управління в забезпеченні екологічної безпеки на регіональному рівні представлені в працях таких українських науковців, як М. Андрієнко, В. Бакуменко, Н. Малиш, О. Мягченко, В. Сахаєв, О. Сосніна, В. Шако, В. Шевчук та інших. Дослідження, присвячені специфіці використання окремих підходів до формування екологічної безпеки на регіональному рівні, належать таким ученим, як І. Буднікевич, О. Алейнікова, І. Гавриш, І. Дегтярьова, Т. Козаченко, М. Шершун, А. Чемерис, однак у науковій літературі недостатньо висвітлено критерії оцінки ефективності державного управління щодо забезпечення регіональної екологічної безпеки, що потребує подальших досліджень у цьому напрямі.

Методика дослідження ролі публічного управління в забезпеченні екологічної безпеки на регіональному рівні охоплює комплексний підхід, що поєднує аналіз нормативно-правової бази та вивчення наукової літератури. Основними етапами є ідентифікація ключових проблем у сфері екологічної безпеки, аналіз інституційних механізмів управління, оцінка ефективності екологічних програм, а також вивчення ролі суспільства у формуванні екологічної свідомості.

Метою статті є дослідження ролі публічного управління в забезпеченні екологічної безпеки на регіональному рівні та розробка рекомендацій для підвищення ефективності державного управління у сфері реалізації екологічної політики.

У результаті децентралізації державного управління в Україні сформувався новий підхід до управління, який у науковому середовищі, за аналогією з країнами розвинутої демократії, отримав назву «публічне управління». Важливим підґрунтям цього процесу є передача частини повноважень від центральних органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування, а також активна участь громадських організацій в управлінні країною. Така реорганізація спричинила виникнення нових понять, термінів та категорій, що описують суспільні явища, пов'язані з публічним управлінням. У медіа та науковій літературі термін «публічне управління» все частіше ототожнюється з іншими поняттями, як-от «публічне адміністрування», «публічне врядування», «добре врядування», «демократичне врядування», «публічна влада», «публічна служба», «публічний менеджмент» тощо [1, С. 20].

Система публічного управління в Україні у сфері екологічної безпеки проходить процес трансформації, що зумовлено реформами у цій галузі та необхідністю інтеграції міжнародних норм у національне законодавство. Україна, ратифікувавши чимало міжнародних актів у сфері охорони навколишнього середовища, прагне адаптувати свої норми відповідно до світових стандартів.

Проте, як свідчить досвід розвинутих країн, ефективна реалізація екологічної політики є складним завданням, навіть у стабільних економічних умовах. В останні роки Верховна Рада України та Кабінет Міністрів ухвалювали численні закони і постанови, спрямовані на захист навколишнього середовища. Однак, на практиці, багато з цих нормативних актів залишаються нерозвинутими через об'єктивні фактори та суб'єктивні обставини, що заважають їх ефективному виконанню.

Аналізуючи Конституцію та законодавство України, можна виявити детальний перелік обов'язків, які покладаються на громадян, зокрема в екологічній сфері. Наприклад, стаття 66 Конституції України зобов'язує громадян не завдавати шкоди природі та культурній спадщині, а також відшкодовувати завдані збитки [2]. Обов'язки громадян у сфері охорони навколишнього середовища детально прописані у статті 12 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3].

Згідно з М. Андрієнко та В. Шако, державна екологічна політика є важливою частиною загальної політики країни, яка відображає набір цілей і завдань у сфері екології. Ці цілі формуються в межах політичної системи держави відповідно до її соціального призначення і реалізуються через певні механізми [4].

В. Бакуменко та О. Соснін вважають, що державна екологічна політика є політикою суспільства, яка спрямована на охорону навколишнього середовища, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, а також на збереження і розвиток довкілля, що забезпечує нормальну життєдіяльність і екологічну безпеку людей [5, С. 183–184].

Н. Малиш зазначає, що державна екологічна політика включає в себе заходи і інструменти, які визначають взаємодію суспільства з природним середовищем, і має на меті забезпечення збалансованого розвитку. Вона виступає як координуючий механізм, який мобілізує ресурси організацій для реалізації цілей раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища та підтримки екологічної безпеки через різноманітні політичні, економічні та освітні дії [6].

Наразі активно ведеться пошук ефективних механізмів та інструментів публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні, що підтверджується дослідженнями таких науковців, як А. Жихарева [7, С. 112].

А. Жихарева акцентує увагу на важливості поняття «екологізація публічного управління», зазначаючи, що під цим терміном розуміється процес ухвалення рішень та впровадження заходів, які спрямовані на досягнення позитивних результатів у будь-якій сфері суспільства, при цьому намагаючись зберегти якість навколишнього середовища та забезпечити екологічну безпеку [7, С. 112].

Дослідження механізмів публічного управління також ведуться такими вченими, як Г. Буканов [8] та Т. Радчук [9]. Г. Буканов вважає, що механізми державного управління у формуванні та реалізації екологічної політики представляють собою систему інструментів, основними завданнями якої є: нормативно-правове регулювання в сфері захисту довкілля; організаційно-управлінське забезпечення контролю та моніторингу в екологічній сфері; а також підтримка сталого розвитку держави, суспільства і територій [8, С. 30].

Т. Радчук визначає механізм публічного управління як комплекс політичних, економічних, організаційних, мотиваційних та правових засобів, які використовуються суб'єктами управління (органами публічної влади та місцевого самоврядування) для впливу на об'єкти управління [9, С. 126].

Згідно з висновками авторів, значення різних механізмів публічного управління не залежить лише від суб'єктивних поглядів науковців, а значною мірою визначається цілями та напрямками їх застосування у системі управління. Аналіз наукових джерел показує, що термін «державна екологічна політика» має різні визначення, які пропонують різні дослідники, і на сьогодні немає єдиного підходу до його інтерпретації.

Екологізація державного управління є важливим аспектом сучасності, зокрема, за думкою провідних вчених, існує стійка тенденція до її поглиблення. Це передбачає зміни у традиційних суб'єкт-об'єктних відносинах в межах механізмів сучасного державного управління, що свідчить про необхідність адаптації управлінських практик до екологічних викликів.

Водночас у межах українського законодавства державна екологічна політика визначається як «система специфічних політичних, економічних, юридичних та інших заходів, що реалізуються державою для управління екологічною ситуацією, забезпечення раціонального використання природних ресурсів на території України, а також для підтримки гармонійного й динамічно збалансованого розвитку економіки, суспільства та природи» [10, С. 12].

Отже, суб'єкти екологічної політики виходять за межі лише державних органів. В реалізації цієї політики беруть участь також політичні партії, наукові установи та громадські організації, що перетворює екологічну політику на предмет не лише державного, а й публічного управління.

На основі наведених наукових висновків, структура механізму публічного управління охоплює кілька компонентів: цільовий, нормативно-правовий, організаційний, економічний і інформаційний. Кожен із цих елементів відображає ключові аспекти функціонування системи публічного управління: організаційний компонент відповідає за реалізацію функцій, цільовий і нормативно-правовий компоненти гарантують досягнення визначених цілей, економічний компонент підвищує ефективність, а інформаційний компонент створює можливості для роботи системи.

На думку А. Гетьмана, організаційний механізм охорони навколишнього середовища представляє собою систему організації та діяльності органів державної виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування в контексті публічних екологічних відносин. Ці відносини виникають у процесі захисту довкілля та забезпечення екологічної безпеки [11].

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 22 лютого 2024 року, роль публічного управління у забезпеченні екологічної безпеки на регіональному рівні стала надзвичайно важливою. В умовах військових дій, які завдали серйозної шкоди екологічним системам, місцеві органи влади повинні були швидко реагувати на нові виклики, пов'язані з забрудненням, знищенням природних ресурсів та загрозою здоров'ю населення. Наприклад, постійні обстріли та руйнування інфраструктури призвели до витоків небезпечних речовин, що загрожують навколишньому середовищу. У цьому контексті публічне управління зосереджує свої зусилля на координації екологічних ініціатив, моніторингу забруднень та впровадженні програм з відновлення екосистем, які постраждали внаслідок бойових дій в умовах війни важливою є співпраця між державними структурами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством для забезпечення ефективного реагування на екологічні загрози.

Публічне управління має сприяти формуванню стратегій, які не лише враховують поточні екологічні проблеми, але й передбачають довгострокові рішення, спрямовані на сталий розвиток регіонів. Наприклад, в межах міжнародних проєктів і партнерства розробляються програми для відновлення екосистем і забезпечення їхньої стійкості до майбутніх викликів. Це також сприяє підвищенню екологічної свідомості серед населення та залученню громадськості до активних дій з охорони навколишнього середовища, що є важливим аспектом в умовах військових конфліктів [1].

Основною метою використання інструментів організаційного механізму в сфері екологічної безпеки є захист суспільства, держави та навколишнього середовища. Актуалізація цього питання зумовлена сучасними викликами, такими як проблеми екологічної безпеки та охорони довкілля, які потребують термінового відновлення через значні руйнування, спричинені військовими діями. Відновлення підкреслює важливість принципів сталого розвитку в період після війни, відкриваючи нові перспективи для подальших наукових досліджень.

1. *Європейська інтеграція та трансформація публічного врядування в Україні* : матер. наук.-практ. конф. (19 квітня 2024 р., м. Львів) / упорядн.: Буник М. З., Блішук К. М., Федорчак О. В., Худоба О. В. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2024. 282 с. 2. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.09.2024). 3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 26.06.1991 р. : із змінами згідно із законом України від 01.01.2022 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 08.09.2024). 4. Андрієнко М. В., Шако В. С. Сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональних рівнях. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1051> (дата звернення: 19.09.2024). 5. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. НАДУ, 2010. 820 с. 6. Малиш Н. А. Ефективні механізми формування державної екологічної політики : монографія. Київ : К.І.С., 2011. 348 с. 7. Жихарева Г. Б. Умови та тенденції екологізації державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 8. 8. Буканов Г. М. Механізми державного управління у сфері формування і реалізації екологічної політики. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 20. С. 26–31. 9. Радчук Т. М. Класифікація механізмів публічного управління інноваційним розвитком економіки. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 19. С. 124–127. 10. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 17.09.2024). 11. Гетьман А. П. Організаційно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 119–128.